

EUROPA, SVIJET I HRVATSKA U PRVOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

Europa od Bečkog kongresa do "proljeća naroda"

- Bečki kongres** Od rujna 1814. do lipnja 1815. zasjedanje predstavnika europskih država koje su sudjelovale u ratovima protiv Napoleona. Rusija, Pruska, Austrija, Velika Britanija ...
Načelo dinastijskog legitimiteta – restauracija apsolutističkih dinastija
- nepovredivost povijesnog prava dinastija
- konzervativizam – suzbijanje demokracije
Načelo ravnoteže snaga u Europi radi osiguranja dužeg mira
Stvara se nova politička karta Europe.
- Sveta alijansa** Savez Austrije, Pruske, Rusije i Francuske s ciljem obrane načela Bečkog kongresa i sprečavanja demokracije, slobode i revolucija. Pravo na vojnu intervenciju radi zaštite tih ideja.
- Clemens Metternich** stvarni je vladar i kreator vanjske politike u Habsburškoj monarhiji od 1809. ministar vanjskih poslova, od 1821. državni kancelar, a iza smrti Franje I. 1835. godine član tajne državne konferencije — sve do početka revolucije 1848. kad ga je, nakon pobune u Beču, Ferdinand V. bio prisiljen smijeniti kao otvorenog branitelja starog europskog feudalnog poretka.
- Konzervativno – legitimističke snage** Teže očuvanju starih vrijednosti i društvenog uređenja. Teže očuvanju feudalizma i apsolutizma. Kreiraju europski poredak na Bečkom kongresu. Protiv liberalizma i promjena.
- Liberalno – demokratske snage** Brane interese građanstva i zalažu se za građanske slobode i društvene promjene u pravcu ukidanja feudalizma i apsolutizma.
- Nacionalni pokreti** Buđenje nacionalne svijesti u 19. stoljeću dovodi do borbe za osamostaljenje pojedinih naroda najprije kroz kulturni preporod i borbu za jezik, a onda i kroz političku borbu za samostalnost.. Cilj je i rušenje poretka koji je uspostavljen na Bečkom kongresu. Često su praćeni i nesnošljivošću prema drugim narodima
- Filhelena** Nacionalni (Svegrčki) pokret u Grčkoj koji u ustanku koji izbija 1821. protiv Osmanskog Carstva obuhvaća sve slojeve stanovništva. Pomažu mnogi intelektualci Europe (lord Byron), ali i neki vladajući krugovi (bavorska dinastija Wittelsbach).
Na konferenciji u Londonu 1830. priznata neovisnost Grčke.
Oton I. Wittelsbach – grčki kralj.
- Karbonari** Tajna organizacija još iz vremena francuske okupacije Apeninskog poluotoka. Pokretači ustanka 1820. u Napulju i na Siciliji. Bore se za ujedinjenje Italije i protiv poretka uspostavljenog Bečkim kongresom i za Ferdinand I 1821. guši ustanak uz intervenciju Svete alijanse.

Risorgimento	Nacionalni pokret s ciljem rušenja apsolutizma stranaca i ujedinjenja Italije. Apeninski poluotok je tada politički rascjepkan. U Kraljevini Sardiniji i Pijemontu vlada Savojska dinastija. Parmu, Modenu, Toscanu i Lombardiju s Venecijom drže Habsburgovci. Južnom Italijom i Sicilijom vladaju Bourboni, a u središnjem dijelu je Papinska država.
Giuseppe Mazzini	Borac za ujedinjenje Italije. Osnivač Mlade Italije i Mlade Europe. Narod mora biti protagonist i stvaratelj nacionalnog jedinstva.
Mlada Italija	Tajna organizacija koju je Giuseppe Mazzini osnovao u Marseillesu s programom oslobođenja naroda i ujedinjenja Italije.
Mlada Europa	Organizacija formirana 1834. na čelu s Mazzinijem u koju su se udružile Mlada Italija, Mlada Poljska i Mlada Irska.
Velika Britanija	Osnovni problemi u prvoj polovici 19. st. Radničko pitanje Potreba za parlamentarnom reformom Irsko pitanje
Čartizam	Pokret engleskih tvorničkih radnika u prvoj polovici 19. st. Zalažu se za opću demokratizaciju (opće pravo glasa, dnevnice, socijalni zahtjevi...) People`s Charter – peticija upućena parlamentu s ciljem da se izvrše promjene. Nakon 1848. pokret postepeno nestaje. Položaj radnika donekle poboljšan.
Parlamentarna reforma	U Engleskoj se tijekom 19. st. provodi nekoliko parlamentarnih reformi. 1832. ukida se pravo tzv. "trulim gradovima" da biraju zastupnika u parlament. (To su gradovi koji su to pravo imali još iz srednjeg vijeka, a u međuvremenu su neki od njih propali i ostali bez stanovništva). Pravo na zastupnike sada dobivaju novi gradovi. Smanjen je imovinski cenzus, ali i dalje samo 20% muškaraca ima pravo glasa.
Irsko pitanje	1801. Irska ulazi u uniju s V. Britanijom. Irska gubi parlament i autonomiju. Oranski red, protestantska organizacija pomaže britanskoj vlasti protiv katolika. Irci pružaju otpor, a Eduard O`Connor formira "Mladu Irsku" s ciljem opoziva unije s V. Britanijom. 1846 izbija ustanak koji je krvavo ugušen. Veliki broj Iraca iseljava u SAD.
Srpanjska revolucija	U Francuskoj nakon Napoleona slijedi restauracija vlasti Bourbona iako su zadržane neke stečevine ranijeg razdoblja. Sredinom 20-tih godina Charles X. (Karlo X.) pokušava vratiti apsolutizam tzv. kraljevim ukazima (ordonansama). Izbija Srpanjska revolucija 1830. Karlo X. mora abdicirati, a za novog kralja je postavljen Luj Filip.

Revolucija 1848. – 1849. u Europi – "proljeće naroda"

Revolucija 1848. – 1849. u Europi ima građansko liberalni i nacionalni karakter.

Ciljevi: Promjena političkog sustava – ukidanje apsolutizma i uvođenje parlamentarne demokracije
Ukidanje feudalnog poretka – uvođenje građanskog društva
Građanske slobode
Autonomija, nezavisnost, ujedinjenje

Francuska Francuska je ustavna monarhija na čelu s Lujom Filipom. Sredinom 40-tih gospodarska kriza, nerodica, glad i traženje izborne reforme izazivaju nezadovoljstvo koje se izražava na tzv. banketima – velikim skupovima na kojima se raspravlja o političkim temama. Kada je vlada poslala vojsku da spriječi jedan banket došlo je do žrtava i to je označilo početak nove revolucije 1848. Luj Filip je abdicirao, a Privremena vlada je proglasila republiku. Uvodi opće pravo glasa i organizira javne radove da zaposli nezaposlene. Zbog toga uvodi nove poreze pa izaziva nezadovoljstvo pogotovo na selu. Na izborima za Konstituantu (Ustavotvorna skupština) pobjeđuje desnica i monarhisti. Krvavi sukobi se nastavljaaju. Na izborima za predsjednika republike pobjeđuje Napoleon Bonaparte koji ubrzo državnim udarom preuzima diktatorske ovlasti. Provodi plebiscit na kojem je izabran za predsjednika na 10 godina, a 1852. novim plebiscitom proglašen je za cara.

Italija Rascjepkana na više feudalnih apsolutističkih država. Ciljevi: rušenje apsolutizma i feudalizma, oslobođenje od vlasti stranaca (Habsburgovci, Bourboni), ujedinjenje Italije. Revolucija počinje na Siciliji i brzo se širi prema sjeveru. Milano se oslobađa austrijske vlasti, a Rim i Venecija su proglašeni republikama. Ustanicima protiv Austrije pomoć šalje i pijemontski kralj Karlo Albert koji objavljuje rat Austriji. U ratu sudjeluju i dobrovoljci pod vodstvom Giuseppea Garibaldija. Austrijski maršal Radetzky poražava talijanske snage kod Custoze. Revolucija je završila neuspjehom. Obnovljen je apsolutizam osim u Pijemontu koji je ostao slobodan.

Njemačka Cilj: Ukidanje feudalizma i ujedinjenje Njemačke. U Berlinu nakon sukoba vojske idemonstranata kralj Fridrik Vilim IV pristaje na donošenje ustava. Ustavom su potvrđene neke građanske slobode, ali kralj ima pravo veta.
Ujedinjenje Njemačke: Malonjemački plan – Pruska s dinastijom Hohenzolern bez Austrije
Velikonjemački plan – Austrija od Baltika do Jadrana
Svenjemački parlament u Frankfurtu na Majni nudi carsku krunu Fridriku Vilimu IV, ali je ovaj odbija jer ne želi krunu koju mu nudi građanstvo.
Revolucija ugušena.

Habsburška Monarhija

Car Ferdinand I (1835. – 1848.)

Stvarnu vlast ima Metternich i Državno vijeće.

Nema političkih sloboda, oštra cenzura, loše gospodarsko stanje.

Na vijest o revoluciji u Parizu, nezadovoljan narod Studenti i građani u Beču 13. 03. 1848. traži uvođenje ustava. Vojska puca u narod, pa se u Beču podižu barikade. Carski dvor pokušava smiriti situaciju smjenjivanjem Metternicha.

Habsburška monarhija je multinacionalna monarhija u kojoj mnogi narodi žele slobodu pa se to poklopilo s ostalim zahtjevima 1848. Istodobno izbijaju revolucije širom monarhije.

Česi traže autonomiju za Česku, Moravsku i Slovačku. Postoje dvije političke ideje: **panslavizam** (jedinstvo svih Slavena uz pomoć Rusije) **austroslavizam** (jedinstvo Slavena unutar Monarhije)

Mađari traže slobodu tiska, ukidanje cenzure, vjersku ravnopravnost, neovisnost sudstva, ukidanje kmetstva, autonomiju za ugarski dio i povlačenje carske vojske iz Ugarske. Revoluciju predvodi liberalno srednje i sitno plemstvo na čelu s Lajosom Kossuthom.

U drugoj fazi dolazi do sukoba s nemađarskim narodima zbog negiranja prava tim narodima (npr Hrvatima).

U prosincu 1848. novim carem postaje Franjo Josip I (1848. – 1916.)

U ožujku 1849. donosi **oktroirani ustav** kojim je potvrđen centralizam. Mađari odgovaraju detroniziranjem Habsburgovaca i proglašenjem republike na čelu s Kossuthom ali je uz pomoć ruskog cara Nikole I ipak ugušena revolucija u Mađarskoj u kolovozu 1849.

HRVATSKA U PRVOJ POLOVICI XIX. STOLJEĆA

Hrvatske zemlje su nakon Napoleonovih ratova ostale razjedinjene.

Civilna Hrvatska i Slavonije	- određen oblik samostalnosti u okviru Ugarske
Vojna krajina	- pod upravom Dvorskog ratnog vijeća u Beču
Dalmacija i Istra	- posebne pokrajine u okviru Austrije
Rijeka	- Ugarsko primorje
Međimurje i Baranja	- dijelovi ugarskih županija

DOPREPORODNO DOBA (1815. – 1835.)

Cilj hrvatskih političara	<ul style="list-style-type: none">- obraniti politički opstanak Hrvatske- ujedinjenje hrvatskih zemalja- od feudalne Hrvatske stvoriti građansku državu- stvaranje jedinstvenog književnog jezika- institucionalizirati političko djelovanje (političke stranke)- institucionalizacija kulture i gospodarstva
Maksimilijan Vrhovac	zagrebački biskup i banski namjesnik, preteča narodnog preporoda. Suprostavlja se ugarskoj hegemoniji zalažući se za upotrebu latinskog jezika. Bori se za ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom. Potiče prosvjetno kulturnu djelatnost.
Municipalna prava	Skup povlastica, zakonskih odredaba i ozakonjenih običaja na kojima se temelji poseban položaj Hrvatske prema Ugarskoj i Habsburškoj Monarhiji. <ul style="list-style-type: none">- pravo Hrvatskog sabora da izglasava zakone i da ih upućuje izravno kralju na potvrdu.- pravo hrvatskog bana da sa Saborom upravlja Hrvatskom- autonomija u vjerskim i jezičnim pitanjima 1830. Josip Kušević: O municipalnim pravima i statutima kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije
Ljudevit Gaj	1830. Kratka osnova hrvatsko-slavenskoga pravopisanja <ul style="list-style-type: none">- početak nacionalne integracije na lingvističkom polju- pravopis po uzoru na češku ortografiju, štokavština
Janko Drašković	1832. Disertacija <ul style="list-style-type: none">- program za hrvatske zastupnike u zajedničkom saboru u Požunu- politički i gospodarski program hrvatskoga preporodnog pokreta.- "Velika Ilirija" hrvatske i slovenske zemlje + Bosna- samostalna vlada i banska čast- brži razvoj gospodarstva- štokavština

HRVATSKI NARODNI PREPOROD (1835. – 1848.)

Ilirski pokret nacionalni, politički i kulturni pokret
dio procesa nacionalne integracije
- pogrešno shvaćanje da su Južni Slaveni potomci Ilira
- pokušaj povezivanja Južnih Slavena preko ilirskog imena
- integracija hrvatskih krajeva – Dalmacija, Slavonija ...

Kulturno djelovanje u doba preporoda

- 1835.** Novine horvatzke
Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka
najprije na kajkavskom, a od siječnja 1836. na štokavskom
- 1838.** Čitaonice: Varaždin, Karlovac, Zagreb, Križevci ...žarišta kulturnog života
- 1839.** Praizvedba prve moderne hrvatske drame: Juran i Sofija, I. K. Sakcinski
- 1842.** Dragutin Rakovac (Mali katekizam za velike ljude)
- traži upotrebu narodnog jezika i očuvanje municipalnih prava
- 1842.** Ljudevit Vukotinović: Ilirizam i kroatizam
ilirizam – kulturna djelatnost
kroatizam – politička djelatnost
- 1842.** **Matica ilirska**
društvo za izdavanje knjiga na hrvatskom jeziku
- 1846.** Vatroslav Lisinski: Ljubav i zloba, prva hrvatska opera
- 1846.** Ivan Mažuranić: Smrt Smail-age Čengića
- najznačajnije djelo hrvatskog narodnog preporoda

Političke

stranke 1841.

Horvatsko-vugerska stranka

- Levin Rauch
- zalažu se za uže povezivanje s Mađarskom
- mađaroni
- kajkavština umjesto štokavštine

Ilirska stranka

- Gaj, Drašković, Rakovac, Vukotinović
- što veća samostalnost i sjedinjenje hrvatskih zemalja
- suradnja s drugim Južnim Slavenima
- "Da Bog poživi konstituciju Ugarsku, Kraljevinu Hrvatsku i narodnost ilirsku"

- 1843.** -zabrana ilirskog imena i grba (zvijezda i polumjesec) zbog političkih sukoba iliraca i mađarona

- 1843. Ivan Kukuljević Sakcinski**
 - prvi politički govor na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru
 - traži uvođenje hrvatskog jezika kao službenog
- 1845. Srpanjske žrtve**
 Na izborima za Zagrebačku županiju prilikom sukoba mađarona i narodnjaka dolazi do intervencije vojske, žrtve.
 Posljedice: Isključenje turopoljskog plemstva iz Sabora
 Premoć narodnjaka
- 1847. Posljednji staleški sabor**
Odluka o proglašenju hrvatskog jezika službenim jezikom u upravi, školstvu i javnom životu Hrvatske i Slavonije
 (prijedlog Ivana Kukuljevića Sakcinskog)

HRVATSKA TIJEKOM 1848./1849. GODINE

- 25. 03. 1848.** Kako Sabor nije zasjedao, kao reakciju na revolucionarna zbivanja u Beču i Pešti narodnjaci su iskoristili sjednicu gradskog magistrata u Zagrebu i pretvorili je u Narodnu skupštinu.
Zahtijevanja naroda – politički, društveni i gospodarski program
 - imenovanje Jelačića za bana
 - samostalnost Hrvatske u okviru Monarhije
 - samostalna vlada koja je odgovorna Saboru
 - pretvaranje Sabora u zastupničko tijelo - izbori
 - sjedinjenje hrvatskih zemalja
 - financijska neovisnost
 - stvaranje narodne vojske
 - ukidanje feudalizma (kmetstva)
 - jednakost pred zakonom i u plaćanju poreza
 - sloboda govora, tiska, okupljanja i vjeroispovijedi

- Ban Josip Jelačić** Formalno, ali ne i stvarno ujedinjenje hrvatskih zemalja
 Ban Hrvatske i Slavonije
 Vrhovni vojni zapovjednik u Vojnoj krajini
 Namjesnik u Rijeci i Dalmaciji
- Prekid veza s Ugarskom
 Proglas o ukidanju kmetstva
 Osnovao Bansko vijeće kao samostalnu vladu
 Novi izborni zakon (pravo glasa ograničeno imovinskim i obrazovnim cenzusom)
 Počelo zasjedanje prvog zastupničkog sabora
 Rat s Mađarima, Jelačić prelazi Dravu i pripaja Međimurje
 Jelačić i Windischgrätz guše revoluciju u Beču
 Pomaže u gušenju mađarske revolucije

Car Franjo Josip I nameće **Oktroiirani ustav (4. 03. 1849.)** kojim su poništene skoro sve promjene iz revolucije, negiraju se nacionalne težnje pojedinih naroda u Monarhiji, obnavlja se centralizam.

Austrijsko Carstvo je proglašeno jedinstveno. Hrvatskoj je zajamčena samostalnost prema Ugarskoj, ali nije prihvaćena ideja o preuređenju Monarhije u zajednicu ravnopravnih naroda.